

DE KRIJGSMACHT: GEWELDSINSTRUMENT

De krijgsmacht is een geweldsinstrument. Modern, politiek correct en verhullend taalgebruik doet niets af aan dat wezenskenmerk. Geweld – ongeacht de schaal waarop dat wordt toegepast – leidt altijd tot chaos en met die chaos doet onzekerheid zijn [haar] intrede.

Deze constatering werd uitgesproken door bgen b.d. P.H. de Vries tijdens het symposium 'De toekomst van het landoptreden'. Dat geweld en onzekerheid hun eigen dynamiek creëren toont de reconstructie van gebeurtenissen van 14-15 augustus in Ar Rumaythah (Irak) aan. Op de avond van 10 augustus 2004 worden Nederlandse militairen beschoten. Ze verkeren in de veronderstelling – het loopt tegen middernacht en het is donker – dat gevuld wordt uit of van nabij een langzaam naderende vrachtauto met bewapende personen eromheen. Ze vuren ongeveer 250 patronen op de vrachtauto af. Een Irakese burgerchauffeur raakt gewond. Later blijkt dat de vrachtwagen vanwege motorpech geduwd werd door bewakers van het gerechtsgebouw, die wel bewapend zijn maar niet schieten.

Geweldgebruik is hét wezenskenmerk van de krijgsmacht. Het afgelopen jaar werd opnieuw bevestigd dat de inzet van de krijgsmacht geweldgebruik impliceert. Ook was helder dat geweld in de uitoefening van aan de krijgsmacht opgedragen taken niet onopgemerkt blijft. Over dit functionele geweld wordt verantwoording afgelegd: in ieder geval intern, maar in voorkomend geval ook ten overstaan van een onafhankelijke rechter.

Allereerst was er het schietincident van 27 december 2003 waarbij een Irakees bij een waarschuwingsschot gedood werd. Het hoger beroep tegen sergeant-majoor Eric O. dient in 2005. In de weken voorafgaand

aan de aanslag van 10 mei 2004 waarbij sergeant der eerste klasse D. Steensma het leven liet, telde het Nederlandse bataljon tientallen gewelddadige 'incidenten'. In drie gevallen stelde het Openbaar Ministerie een strafrechtelijk onderzoek in. Deze eindigden vanwege rechtmatig geweldgebruik in sepot.

En in de nacht van 14 augustus 2004 reden Nederlandse militairen in een hinderlaag waarbij wachtmeester der eerste klasse J. Severs sneuvelde en zes anderen gewond raakten. Een strafrechtelijk onderzoek bleef achterwege. Wel werden, in opdracht van de minister van Defensie, de gebeurtenissen gereconstrueerd.

Deze voorbeelden, maar vooral de publieke reacties in Nederland, demonstreren een aantal belangrijke zaken. Op de eerste plaats is de Nederlandse bevolking en haar (volks)vertegenwoordiging zich (weer) bewust van het feit dat militaire inzet geweldgebruik impliceert: functioneel geweld op zich is niet langer taboe. Bovendien lijkt er draagvlak te bestaan, of in ieder geval te ontstaan, voor het feit dat hierbij ook slachtoffers vallen: niet alleen onder eigen troepen, maar ook onder 'tegenstanders' en de bevolking. Ten derde bleek dat de beoordeling van functioneel geweld niet eenvoudig is.

Ten slotte werd, ongenueanceerde uitlatingen ten spijt, ook duidelijk dat wanneer onderzoek naar militair functioneel geweld opportuun is, dit door een onafhankelijk opsporingsorgaan wordt uitgevoerd en uiteindelijk door een onafhankelijke rechter wordt beoordeeld.

De bijzondere bevoegdheid die het gebruik van geweld is, dient te worden verantwoord én gecontroleerd. Dat past in onze demo-

cratische rechtsstaat, waarvan de krijgsmacht instrument is, en doet bovendien recht aan de belangen van slachtoffers en nabestaanden. Dat betekent niet dat de beoordeling van militair functioneel geweld niet zonder problemen verloopt. Verschillende factoren – zoals complexe juridische grondslagen, extreme omstandigheden ter plekke, chaos en onzekerheid – zijn hierop van invloed.

Zo leidde de publieke en politieke beroering over de vervolging van Eric O. tot 'verbeterpunten' in de samenwerking tussen Defensie en het Openbaar Ministerie. Bovendien legde het College van Procureurs-generaal de positie van militairen die functioneel geweld hebben aangewend in een Aanwijzing vast. Tenslotte voert de regering ook de motie Van Baalen & Eijssink uit: onder verantwoordelijkheid van de minister van Justitie zal 'een kleine commissie van onafhankelijke deskundigen inzake strafvervolging in zaken die uitgezonden militairen betreffen' worden geformeerd.

Nadat in de zaak Erik O. onherroepelijk is beslist zal deze commissie 'de organisatorische inbedding van het militaire strafrecht, de gevolgde werkwijze en procedures tegen het licht [houden] om te bezien of deze voldoende tegemoet komen aan de hoge eisen en specifieke omstandigheden van militaire operaties in risicogebieden, zoals bij uitzendingen'.

Uit de bewoording blijkt dat dit onderzoek ruim van opzet zal zijn. De commissie zal zich op meer dan alleen uitzendingen – doorgaans vredesoperaties of crisisbeheersingsoperaties – moeten richten. Wat dat betreft biedt het artikel over militair functioneel geweld in dit nummer inzicht in het spectrum aan situaties waarin de krijgsmacht geweld aanwendt én de beoordeling van dat geweldgebruik.

De complexe taak die het beoordelen van militair functioneel geweld is, zal onge-

twijfeld niet eenvoudiger worden door ontwikkelingen die de taakstelling van de krijgsmacht raken. De commissie zal deze ontwikkelingen niet kunnen negeren.

Bij de eerste hoofdtaak moet rekening worden gehouden met de ambitie van de regering de krijgsmacht ook voor gevechtsoperaties in te zetten. In relatie tot de tweede hoofdtaak moet gewezen worden op het fenomeen 'gevechtsacties binnen vredesoperaties'. Het gaat hier om gevechtshandelingen die, hoewel de missie het karakter (of het label) van een vredesoperatie heeft, beheerst worden door de doctrine van gevechtsoperaties. Acties ook waarop (tijdelijk en plaatselijk) het oorlogsrecht van toepassing is. De minister van Defensie sprak in dit verband terecht van 'een kleine oorlog'.

Ten slotte zal het belang van de derde hoofdtaak toenemen. Meer dan in voorgaande jaren zal de krijgsmacht in het komende decennium in binnenlandse geweldssituaties betrokken raken. Het in voorbereiding zijnde alerteringssysteem en de Civiel-Militaire Bestuursafspraken voorzien – indien nodig – in grootschalige militaire bijstand.

Voor de minister is bewapende bijstand daarbij uitgangspunt. We zien dit bijvoorbeeld al terug in de modelregeling voor de bewaking en beveiliging van civiele objecten, bij de bijstand van *sky marshals* (KMar) en bij inzet van F-16's tegen *renegades*.

Deze ontwikkelingen dwingen niet alleen de krijgsmacht zelf tot bezinning en eventueel aanpassingen, ook daarbuiten – bijvoorbeeld waar het de beoordeling van militair geweld betreft – zullen de finesses en complicaties van geweldgebruik in deze nieuwe en allerm minst theoretische situaties moeten worden geanalyseerd.

Daarbij mogen de dynamiek van geweld, chaos en onzekerheid niet uit het oog verloren worden. Tenslotte is en blijft de krijgsmacht een geweldsinstrument.